

Theodor Kiriacoff – 125 de ani de la naștere

Theodor Kiriacoff a fost un nume foarte cunoscut printre iubitorii de teatru și criticii teatrale din perioada interbelică și cea postbelică. La Chișinău, Iași sau București scenograful basarabean s-a bucurat de o apreciere bine meritată datorită spectacolelor pentru care artistul realizase costumele și schițele de decor. Ca să înflegem mai lesne rolul pe care l-a jucat Th. Kiriacoff în scenografia românească, e firesc să ne adresăm izvoarelor de epocă și să urmărim evoluția genului pe care l-a îmbrățișat, analizând totodată nivelul la care se profesa această artă în prima jumătate a secolului XX, la apariția în scenă a pictorului.



Th. Kiriacoff s-a constituit și format ca artist - scenograf la Chișinău, în atelierul lui Auguste Baillayre, într-un timp când în Basarabia arta decorului de teatru nici nu era bine cunoscută. Concomitent, prin aceeași școală au trecut și alți colegi: Victor Fiodoroff, Elena Barlo, Natalia Brăgalia, Vladimir Evers și Elizabeta Ivanovschy, majoritatea afirmându-se ca scenografi în teatrele din regat, ultima activând în Belgia.

Elevul lui Auguste Baillayre și al emigrantului rus George Pojeidaeff, Theodor Kiriacoff, în egală măsură, a preluat de la profesorii săi diversitatea intereselor și integritatea gândirii plastice, care în

continuare au constituit maniera artistică a plasticianului, confirmată prin opere realizate în diferite genuri ale artei plastice.

În mediul artistic al Chișinăului din anii 1918—1940, care balansează între limitele cerințelor academice ale lui Alexandru Plămădeală și liberalismul lui Auguste Baillayre, Theodor Kiriacoff rămâne distanțat în această luptă de idei, oglindind în operele sale frumusețea și sinceritatea creației, universalismul valorilor umane.

Theodor Kiriacoff s-a născut la 24 octombrie 1900 fapt confirmat în Registrul de evidență a *Bisericii Sfântul Proroc Ilie* a Consistoriului Chișinău unde este consemnat botezul ultimului fiu al Anei Suruceanu și Grigore Kiriacov, care a avut loc la 11 februarie 1901. În calitate de martori au fost prezenți magistratul Iuri Cononovici și aristocrata cu titlu ereditar Ecaterina Suruceanu (până la căsătorie - Bogdan), nobilul de vîță veche Mihail Suruceanu și soția magistratului Elena Cononovici, ultima fiica a lui Theodor Suruceanu. Înrudirea familiilor Suruceanu și Kiriacov a avut pentru cel mai mic fiu al lui Grigore și al Anei o importanță aparte. Fiind deja la Iași, el adaugă la numele său și cel de -al doilea nume - Suruceanu, sugerând astfel ponderea acestei familii în rândul boierimii basarabene [1, p. 104, 108 și 109].

Această dublare a numelui era justificată, deoarece familia Suruceanu se bucura de o anumită notorietate în Basarabia, fiind cunoscută încă din secolul XVIII, ca fondatoare a satului și mănăstirii, care și azi mai poartă numele venit pe linia maternă. Primul în această listă figura Theodor Suruceanu (1829-1900), bunelul artistului, fiu al lui Ioan Suruceanu (1789-1836), căsătorit cu Ecaterina Bogdan, fiica mazilului Dumitru Bogdan, marmoră la înregistrarea botezului pruncului.

Theodor Kiriacoff a fost o personalitate rară în scenografia românească de pe timpuri, adevărul fiind confirmat de numărul publicațiilor de epocă, în care, cu diverse ocazii a fost amintită sau analizată creația sa.

Putem afirma cu certitudine că nici un artist plastic din Basarabia nu a cunoscut atâtea aprecieri elogioase, pe deplin meritate, și o asemenea faimă de care s-a bucurat scenograful nostru. Constatăm, însă cu regret, că cel care figurează pe placile comemorative din holul Teatrului Național din Iași, printre nume, precum Gheorghe

Asachi, Vasile Alecsandri, Constantin Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Matei Millo, Aurel Ion Maican, Mihail Sadoveanu, Ion Sava, George Topircanu ș.a. rămâne încă, astăzi, un anonim. Theodor Kiriacoff este puțin cunoscut în prezent la Iași, la București, unde a activat în ultimii ani de viață, dar și la Chișinău, de unde și-a luat zborul.

La Chișinău, de exemplu, se află câteva schițe de costume și xilografuri care poartă semnătura sa și care fac parte din donația lui Auguste Baillayre. La Iași, unde artistul a activat în anii 1929-1942, în Arhivele Statului sunt câteva crochiuri de decor din stagiunea anilor 1937-1938, iar la Muzeul Teatrului se mai păstrează doar patru schițe accidentale din aceeași perioadă.

La București nu există informații despre artist nici la Operă, nici la Teatrul Național, unde Theodor Kiriacoff a realizat decoruri din 1939 și până la deces, în 1958. Absolut întâmplător, în Cabinetul de Stampe al Academiei Române au fost descoperite câteva linografuri – ilustrații la poemul lui Taras Șevcenko *Taras Bulba* – și cca 30 de acuarele realizate pentru ediția omagială a *Poveștilor* lui Ion Creanga, îngrijită de Liviu Rebreanu și editată în 1940.

O ediție rarisimă poate fi considerată și cartea de versuri a lui Dimitrie Iov, ilustrată de Theodor Kiriacoff cu xilografuri color originale, tipărită în anul 1943 la Iași și donată Bibliotecii Academiei de Științe a Moldovei de Ștefan Ciobanu.

În viața artistică a Basarabiei pictorul apare pe neașteptate și se afirmă aproape concomitent. Auguste Baillayre își amintește în notițele sale: *...Theodor Kiriacoff apare la Școala de Arte în 1920, demonstrând aptitudini artistice strălucite și o capacitate de lucru neobișnuită. A frecventat atelierul lui Alexandru Plămădeală și al meu. După expoziția lui Pojedaev s-a transferat în atelierul lui, executând crochiuri de costume teatrale. În 1920 a participat la Salonul oficial din București...* [2, p. 7]

Apariția operelor lui Theodor Kiriacoff la expoziții, în permanență era nominalizată ca o realizare a școlii de arte basarabene, specificându-se: *...Așa pictori ca Kiriacoff ar face onoare fiecărui teatru din țară...* [3, p.60]

Primele opere ale pictorului, expuse la expoziția bucureșteană au atras atenția recenzenților datorită coloritului viu, abundent, care accentuează stilul costumelor teatrale. Dar nu numai efectele coloristice au stat la baza creației lui Theodor Kiriacoff. De la bun început pictorul s-a afirmat prin originalitatea gândirii artistice, ce s-a manifestat în permanență prin intermediul realizării structurii

compoziționale a lucrărilor, reflectate în stil și manieră proprie, în felul cum concepea personal opera de artă. În lucrările donate de Auguste Baillayre în 1962 și păstrate la Muzeul Național de Artă din Chișinău această integritate a lucrărilor lui Theodor Kiriacoff reprezintă o valoare constantă. Fiecare crochiu de costum teatral, de grafică de carte sau grafică de șevalet neîndoielnic au expresivitatea convingătoare și tratarea necesară pentru a transfera spectatorul în ambianța spectacolului, a motivele fantastice abordate sau în lectura consumată.

În așa mod este conceput costumul *Barbă albastră* (1922) pentru spectacolul cu aceeași denumire de Moris Meterlink, unde paleta sonoră a coloritului, ritmica ornamentală a costumului și căutărilor unei forme stilizate, constructive marchează fantezia și originalitatea tratării motivului. Aceeași modalitate plastică se aplică și în cazul schițelor pentru costumul cazacului (1923), ale boierilor (3 costume, 1924) și ale oștenilor antici (1925), fiecare impunând spectatorii să se deplaseze, prin intermediul armoniei coloristice sonore, prin forma stilizată cu acuratețe și printr-un simț acut al timpului istoric, în mediul fiecărei epoci.

În perioada chișinăuiana Theodor Kiriacoff a elaborat una dintre cele mai enigmatice lucrări ale sale: ciclul de stampe *Bestialites* (Monstruozități) – un album cu 13 lucrări color în xilografura, incluse într-o mapă confecționată de pictor în 1927 (Muzeul Național de Artă din București). Judecând după titlul albumului, *Bestialites. 13 bois de Th. Kiriacoff – 1927*, ciclul putea fi realizat, în egala măsură, fie în Basarabia, fie în Franța.

Ciclul *Bestialites* reprezintă un moment deosebit în arta europeană, prin faptul că în lucrări se abordează nuditatea, la propriu și la figurat, a prostituatelor de vârstă a treia. *Nud îmbracându-se, Nud cu oală, Doua nuduri pe canapea, Nud la spălat* etc. sunt imagini în care simțul estetic al frumosului în artă este bruiat și marginalizat până la limită. Suplimentar, compozițiile cu una sau două figuri sunt redată în ipostaze care, prin felul în care sunt reprezentate, ar displăcea cunoscătorului tradițional de artă. Însăși tehnica executării de factură expresionistă este o excepție în creația pictorului din acea perioadă.

Originalitatea procedeelor plastice utilizate în grafica de carte se bazează pe studierea profundă a gravurii în lemn, a cărții din Moldova medievală, care în modul cel mai reușit oferă posibilitatea de a reflecta conținutul operei și senzația timpului când are loc acțiunea. Ilustrațiile lui Theodor Kiriacoff la poemul *Amiralul oceanului*

de Felix Aderca (1957), imită destul de fin formele grosolane ale xilografurii din cărțile de cult, fiind lipsite și de armonia liniară a formei.

De regulă, aceste ilustrații sunt concepute la un nivel plastic narativ, cu descrierea detaliilor dialogurilor ambianțelor, excluzând utilizarea limbajului plastic al semnificației simbolice, ce în mare parte dirijează caracterul costumelor și al scenografiei teatrale. Fiecare scenă se prezintă cu denumirea sa, preluată din conținutul versurilor și inclusă în compoziție, ca unul din elementele esențiale. Urmand tradițiile vechii gravuri pe lemn, Theodor Kiriacoff rămâne, totuși, un admirabil cunoscător al costumului de epocă și al mediului respectiv.

Un aspect completamente neașteptat al creației artistului îl prezintă ciclul de acuarelă (6 opere), creat pe motive din «Apocalipsis» și cu care pictorul se expune în cadrul vernisajelor basarabene din anii 1930—1936. În stampele acestei serii, cât de straniu și paradoxal ne-ar părea, lipsește nuanța mistică, caracteristică acestei legende biblice. În ele predomină o structură armonioasă a culorilor contrastante, care transpun limbajul plastic în sunete melodice, înălțătoare. *Îngerul negru*, de exemplu, ca și alte opere ale ciclului, ne reprezintă vederi monumentale, panoramice, deopotrivă atrăgătoare, ale Edenului și Infernului. Structura etajată a compozițiilor are un evident caracter simbolic și «realismul» fiecărui subiect se reflectă în imagini fantastice, amintind prin tratare și conținut operele germanului Franț Stuck. Stilizarea formei, simetria și concomitent o desfășurare structurală infinită a compozițiilor, imprimă ciclului de stampe măreție și solemnitate.

La vârsta de doar 24 ani, în 1925, Theodor Kiriacoff devine unul dintre cei mai tineri profesori ai Școlii de Belle Arte, activând în același timp și la Teatrul Național din Chișinău, unde în 1933, împreună cu Auguste Baillayre și Boris Nesvedov realizează o frescă. După cum comunică directorul Ludovic Dauș, *...trei mari pictori ruși, care s-au oferit să-mi împodobescă teatrul cu o frescă de artă, dintre cele mai reușite* [4, p.28].

Interesele artistice ale lui Theodor Kiriacoff au fost diverse și variate. Teatrul Național din Iași și spectacolele *Chirița în provincie* de Vasile Alecsandri, *Frații Karamazov* de Fiodor Dostoevski, *Burghezul jentilom* de Jaque Moliere, *Ploaia* de Somerseth Moem, cât și scenografia spectacolelor la Teatrul de Operă și Balet din București sunt doar o parte din vasta activitate de creație a artistului, chiar dacă mai nominalizăm și spectacolele realiza-

te de plastician în Franța, Germania, Bulgaria etc.

Talentul său viguros s-a oglindit deopotrivă în scenografie și pictură, în sculptură și pictura murală, în grafica de carte și de șevalet. În acest context, Theodor Kiriacoff, a fost, ca și profesorul său Auguste Baillayre, o personalitate cu interese și realizări în cele mai diverse domenii ale artei plastice, continuând într-o nouă ambianță acest fenomen specific al artei basarabene din perioada dată.

După anii 1940, după cum a observat cu justețe Ion Cazaban *...Kiriacoff are de-a face cu regizori de talie maruntă sau, mai rau, improvizati. Arta sa se va consuma în gol, va straluci izolată (prin stilizări ilustrative, bine executate), nu se va mai implica în viziunea unor spectacole memorabile...* [5, p.56].

În revista *Teatrul*, nr. 6 din anul 1958, la p. 83 întâlnim o ultimă referire la Theodor Kiriacoff, semnată de I. Flavius: *...Scenografia este o artă tânără, mai ales la noi... Pe tarâmul acestei arte, astăzi la mare cinste și cu rol de prim ordin, Theodor Kiriacoff- Suceanu – de curând și prea timpuriu dispărut – a fost, la noi, unul dintre pionieri. Și până astăzi după decesul său la București în 28 aprilie 1958 nu cunoaștem absolut nimic despre moștenitorii artistului, lucrările sale apărând sporadic la licitații, dar cele mai multe circulă prin colecțiile private ale bucureștenilor.* [6,p.43]

După Theodor Kiriacoff școala scenografiei basarabene este preluată și continuată de Boris Nesvedov la Chișinău, Elisabeth Ivanovschi în Belgia, Natalia Brăgalia și Helene Barlo în România, Vladimir Evers în Germania etc.

Referințe bibliografice

1. ANA, Biserica „Sfântul Proroc Ilie” a Consistoriului Chișinău. F. 211, inv. 1, d.304, p. 104, 108 și 109.
2. ANA, Auguste Baillayre, F. 2989, inv. 1, d. 10, p. 7.
3. Olga Plămădeală. Școala de Belle-Arte din Chișinău, cu ocazia împlinirii a 15 ani de existență. În: *Viața Basarabiei*, 1934, nr.6, p.60.
4. ANA, Auguste Baillayre, F. 2989, inv. 1, d.164, p. 28.
5. Ion Cazaban, „Scenografi ai teatrului românesc interbelic (I),1. Theodor Kiriacoff-Suceanu (1901-1958)”. În *Studii și cercetări de istoria artei*, Academia Română, vol. 40, 1993,p. 56.
6. I. Flavius. Theodor Kiriakoff-Suceanu (1900-1958). În: *Teatrul*, București, nr. 6. 1958, p. 83.

Tudor STAVILĂ,
doctor habilitat în studiul artelor,
profesor cercetător,
Institutul Patrimoniului Cultural